

Opakuji pro čtenáře, který trpělivě došel až sem, že rozhodně nerozumí všem těmto výrokům, přikládá-li jim okamžitě smysl politický. Politická činnost, nejpůsobivější a nejviditelnější ze všeho veřejného života, je v něm zato ta poslední, jsouc výsledkem činností jiných, důvěrnějších a nehmataelných. A proto neposlušnost politická by nebyla nebezpečím, kdyby nepocházela z hlubší a rozhodnější neposlušnosti rozumové. Dokud tudíž nerozebereme tuto, nenabudeme úplné jasnosti o otázce této úvahy.

VIII. PROČ SE DAVY PLETOU DO VŠEHO A PROČ VŽDY NÁSILNĚ?

Došli jsme k tomu, že se přihodilo něco svrchovaně paradoxního, což ve skutečnosti však bylo zcela přirozené: svět a život se nabízely průměrnému člověku tak otevřeně, až se mu zavřela duše. Nuže, já tvrdím, že vzpurnost davů pochází z tohoto zatemnění prostředních duší; a z té vzpurnosti plyne ohromný problém, kladoucí se dnes lidstvu.

Vím, že mnoho mých čtenářů není mého názoru. I to je naprosto pochopitelné a potvrzuje to mou teorii. I kdyby konec konců můj názor byl vskutku mylný, pravdou stále zůstává, že mnozí z těch nesouhlasících čtenářů se nezamyslili dosud nad touto složitou látkou ani na pět minut. Jakkak by potom ovšem mohli sdílet má tvrzení? Ale už tím, že mají za své právo míti svůj názor o věci, aniž věnovali předchozí práci jeho utvoření, projevují vzorným způsobem svou příslušnost k omezenému druhu lidskému, který jsem nazval „vzpurným davem“. Neboť dávají příklad onoho zatemnění a uzavření ducha. V jejich případech běží o zabeđenost intelektuální: lidská bytost obsahuje určitý počet představ; rozhoduje se spokojit se jimi a mít se za rozumově úplnou; nepostrádajíc nic z toho, co nemá, hoví si definitivně v onom počtu. Tož zde je právě průběh zatemňování.

~~Davový člověk se cítí dokonalým.~~ Člověk vybraný, má-li se cítit dokonalým, musí být ješitný; víra v osobní dokonalost není s ním sloučena podstatně, není v něm původní, ale pochází z jeho ješitnosti a i pro něho samého má ráz umělý, obrazný, problematický. Proto ješitný potřebuje ostatních lidí: hledá u nich potvrzení představy, kterou by rád měl o sobě samém. A tak ani v tomto případě nenormálním, ani když je ješitností „zaslepen“, člověk ušlechtilý není schopen cítit se opravdu úplným. Zato se nepřihodí, aby pochyboval o vlastní dokonalosti nový Adam, průměrný člověk našich dnů. Jeho důvěra v sebe sama je jako Adamova: rajská. Vrozená zavřenost jeho duše mu znemožňuje, co je předběžnou podmínkou k odkrytí vlastní nedo-

statečnosti: srovnání sebe s druhými. Srovnat se znamenalo by vyjít na okamžik ze sebe a přenést se v jiného. Jenomže duše chatrná je neschopna tohoto cestování, sportu nejvyššího.

Zde se setkáváme s rozdílem, který je od věčnosti mezi poštilcem a člověkem bystrým. Tento často překvapí sama sebe, an je na prst od poštilosti; ale nelituje námahy, aby unikl hroziící hlouposti a v tomto úsilí leží inteligence. Hlupák se naopak sám nepodezírá: má se za bystrého, odtud i záviděníhodná klidnost, s níž se uvelebují a si hoví ve vlastní lenosti. Podoben onomu hmyzu, který nelze dostat z děr, kde žije, hlupák nemůže být vylákán ze své hlouposti, nemůže být vyveden na chvílku ze své slepoty a přinucen srovnat svůj mdlý obvyklý pohled s jemnějšími způsoby vidění. Omezenec je doživotní a neprodyšný. Proto říkal Anatol France, že hlupák je mnohem větším neštěstím než člověk zlý. Neboť člověk zlý si občas odpočívá; hlupáci nikdy.²³⁾

Neběží o to, že by davový člověk byl hloupý. Naopak, ten dnešní je chytrák a má větší schopnost rozumět než kterýkoliv jiný dob minulých. Ale tato schopnost mu není k ničemu; nejasný pocit, že ji má, ho nanejvýš vede k tomu, že se ještě více uzavře v sebe a nepoužívá jí. Jednou pro vždy prohlásí za svatou pravdu výběr otřepaností, předsudků, zlomků myšlenek nebo prostě prázdných slov, jež náhoda nahromadila v jeho hlavě, a vnucuje jej potom všude s odvahou, vysvětlitelnou jen omezeností. Zde je to, co jsem v první kapitole uváděl jako rys vyznačující naši dobu: ne že by se prosták cítil vynikajícím a ne prostákem; ale prosták prohlašuje a vnucuje právo na prostáctví nebo prostáctví jako právo.

Vláda, kterou nad veřejným životem provozuje dnes duševní prostáctví, je možná v přítomné situaci faktorem nejnovějším a nejhůře převoditelným na něco minulého. Alespoň v evropské historii až do této doby si dav nikdy nemyslel, že má „ná-

²³⁾ Často jsem si položil tuto otázku: je nepochybně, že pro jisté lidi náleželo vždy mezi nejkrutší útrapy životní musít se stýkat a jednat s hloupými bližními. Jak je nicméně možné, že nikdo nikdy nepomyslel, pokud vím, napsat úvahu o hlouposti? Neboť Erasmovy stránky nevyhovují tomuto námětu.

zory“ o věcech. Měl domněnky, tradice, zkušenosti, přísloví, duševní návyky, ale nepokládal se za vlastníka teoretických mínění o tom, čím věci jsou a čím mají být, na příklad v politice a v literatuře. Co politik chystal a dělal, se mu zdálo dobrým nebo špatným, dával nebo odpíral svůj souhlas, ale jeho činnost byla jen kladnou nebo zápornou reakcí na tvůrčí činnost okolo něho. Nikdy ho nenapadlo postavit proti „názorům“ politikovým své vlastní; také ne soudit politikovy „názory“ na základě jiných, které se sám domníval mít. Podobně i v umění a ostatních řádech veřejného života. Vrozené vědomí omezenosti, nekvalifikovanosti pro teoretisování²⁴⁾ mu to naprosto zakazovalo. Automatický následek toho byl, že dav ani zdaleka nemyslel na rozhodování v nějaké z veřejných činností, které jsou většinou povahy teoretické.

Zato dnes má průměrný člověk ty nejrozhodnější názory o všem, co se děje a má dít na světě. Proto také ztratil schopnost sluchovou. Nač potřebuje slyšet, má-li v sobě samém vše potřebné? Už není na něm, aby poslouchal, ale naopak aby soudil, vynášel názory a rozhodoval. Není ani jedné veřejné otázky, do níž by při své slepotě a hluchotě nezasahoval vnucuje své „myšlenky“.

Ale není to vlastně výhoda? Není ohromným pokrokem, že davy mají „myšlenky“, to jest že jsou vzdělané? Naprosto ne. „Myšlení“ tohoto průměrného člověka není pravým myšlením a vzdělání není jeho dědictvím. Myšlení je boj o pravdu. Kdo chce mít myšlenky, musí se především rozhodnout usilovat o pravdu a přijmout pravidla, jež boj předpokládá. Není řeči o myšlenkách a názorech tam, kde se nepřipouští žádná řídicí instance, kde není jistý souhrn pravidel, jichž se v diskusi dovoláváme. Tato pravidla jsou základy kultury. Neběží mi o to, která to jsou. Pravím jen, že není kultury, kde není pravidel, jichž se naši bližní mohou dovolat. Není kultury, kde není principů občanské zákonnosti, k nimž se možno utéci. Není kultury

²⁴⁾ Ať nikoho nenapadá propašovat otázku: každý názor je teoretický.

kde není úcty k určitým posledním posicím rozumovým, o něž se spor může opřít.²⁵⁾ Není kultury, neřídí-li vztahy hospodářské bezpečný režim obchodní, pod nímž lze hledat ochranu. Není kultury, kde estetické polemiky neuznávají nutnost vzdávat uměleckému dílu, což jeho jest.

Kde toto všechno chybí, není kultury; tam je ve vlastním slova smyslu barbarství. A nečinně si ilusí: barbarství počíná se zmocňovat Evropy souběžně se vzbouřením davů. Cestovatel, který přichází do barbarské země, ví, že na jejím území nevládnou zásady, jichž by bylo lze se dovolat. Neboť něco jako 'barbarské zásady' vůbec není. Barbarství záleží v neexistenci zásad a v nemožnosti odvolání.

Kultura je vyšší nebo nižší podle toho, jsou-li normy přesnější nebo méně přesné. Kde je jí málo, normy řídí život pouze *zhruba*; kde je jí hodně, proniká normativnost v průběhu všech činností až do podrobností.²⁶⁾

Kdokoliv může být svědkem, že se v Evropě už po mnoho let počínají dít „věci nevídané“. Za názorný příklad těch nevídaností budu jmenovat jistá politická hnutí, třeba syndikalismus a fašismus. Ať nikdo neříká, že se zdají nevídané jen proto, že jsou nové. Nadšení pro novoty je Evropanu tak vlastní, že ho přimělo vytvořit nejpohutější historii ze všech, které známe. A to, co oba nové jevy mají nevídaného, nebudiž tedy přičítáno jejich novosti, nýbrž neobyčejnému uzpůsobení obou novinek. Ve formě syndikalismu a fašismu objevuje se v Evropě po prvé typ lidí, který nechce ani přesvědčovat, ani mít pravdu, ale pro-

²⁵⁾ Jestliže někdo v diskusi s námi nedbá o to, držet se věci, nemá dobrou vůli být pravdivý, je duševně barbar. A vskutku takové je stanovisko davového člověka, když mluví, přednáší nebo spisuje.

²⁶⁾ Skrovnost naší španělské kultury zračí se ne v tom, máme-li více či méně vědomostí, ale v tom, že ti, kdo u nás mluví a píší, jeví obvykle pramálo péče a snahy být věrni pravdě. Neběží o to nalézt či nenalézt pravdu — pravda neleží jen tak na dlaní — ale běží o nedbalost, s níž jsou opomíjeny nejzákladnější požadavky hledání. Podobáme se věčnému vesnickému faráři, který vítězně vyvrací kacířství, aniž se dříve poučil o tom, co kacíř vlastně říká.

stě jeví rozhodnutí vnutit své představy. V tom je to nové: právo na to nemít pravdu, oprávněnost neoprávnění. Vidím zde nejhmatatelnější projev nové životní metody davů, které se rozhodly řídit společnost a nemají k tomu schopnosti. V jejich chování politickém se obráží struktura nové duše nejsyrovějším a nejpádnejším způsobem; ale klíč k tomu je v rozumovém hermetismu. Průměrný člověk hledá „myšlenky“ v sobě samém, ale postrádá schopnosti tvořit je. Ani netuší, v jakém to přejemném živlu se myšlení daří. Chce vynášet názory, ale odpirá přijmout podmínky a předpoklady názorové výměny. Proto jeho „myšlenky“ jsou ve skutečnosti jen pudry přikryté slovy, jako hudební romance.

Kdo má určitý názor, věří, že má i důvody k němu, čili věří, že zdůvodňování, říše srozumitelných pravd, existuje. Tvořit myšlenky, vynášet názory je totéž co věřit v takovou instanci, podřizovat se jí, přijímat její zákoník a výrok, tudíž mít za to, že vyšší formou soužití je diskuse, v níž by se projednávaly důvody našich názorů. Ale davový člověk by se cítil ztracen, kdyby přijal diskusi, i odmítá pudově povinnost přijmout tuto nejvyšší instanci, která je mimo něj. Proto je v Evropě poslední „novinkou“ sklon „nechat všech diskusí“ a jsou v nenávisti všechny formy soužití, které samy sebou předpokládají přijetí objektivních pravidel, od rozhovoru až po parlament, vědu v to čítaje. To znamená, že se opouští soužití kulturní, které je soužitím za platnosti pravidel, a že se klesá k soužití barbarskému. Schází se s cest normálních, a jde se přímo k vnučení toho, po čem se touží. Hermetismus duševní, jenž, jak jsme už viděli, pudí dav zasahovat v celém veřejném životě do všeho, vede jej rovněž neúprosně k jedinému způsobu zasahování: k přímé činnosti.

Až bude psána historie zrození naší doby, bude shledáno, že první tóny její zvláštní melodie zazněly u oněch syndikalistů a realistů francouzských kol r. 1900, kteří vynalezli pojem a slovo „přímé činnosti“. Člověk se odevždy utíkal k násilí; někdy toto násilí bylo zřejmým zločinem a v tom případě nás nezajímá; ale jindy bylo násilí prostředkem, jehož užil ten, kdo předtím vyčerpával všechny prostředky ostatní, aby obhájil rozum a to, co

měl za své spravedlivé stanovisko. Je velmi trapné, že lidská povaha vede občas k takovému násilí, ale je nepopíratelné, že toto násilí znamená nejvyšší čest vzdanou rozumu a spravedlivosti. Neboť takovéto násilí není nic jiného než rozum dohnáný k zoufalství. Užití síly je tu vskutku jen poslední důvod, ultima ratio. Tohoto výrazu bylo užíváno s ironií, což je poněkud hloupé, vždyť vyjadřuje velmi dobře, že se násilí od počátku podřizuje pravidlům rozumovým. Civilisace je konec konců pokus převést veškeru sílu na ultima ratio. Nyní nám to začíná být dostatečně jasné, poněvadž „přímá činnost“ záleží v převracení pořádku a v prohlašování násilí za prima ratio, za první důvod, a vlastně za jediný důvod. Je normou, navrhuje škrtnutí všech norem a odstraňující vše, co je mezi naším úmyslem a jeho vnucením. Je to pravá Magna Charta barbarství.

Je dlužno připomenout, že když dav z toho či onoho důvodu zasáhl do veřejného života, učinil tak po každé ve formě „přímé akce“. To byl vždycky přirozený způsob jednání davů. A thesi naší úvahy mocně potvrzuje zřejmý jev, že dnes, kdy se ředitelské zasahování davů do veřejného života z náhodného a řídkého stalo normálním, „přímé působení“ se objevuje jako pravidlo uznané úředně.

Veškeré soužití lidské klesá pod tento nový režim, rušící instance prostředkující. V ohledu společenském se ruší „dobré vychování“. Literatura, jakožto „přímá akce“, se stává urážením. Vztahy sexuální jdou k svému cíli přímo bez okolků.

Okolky, pravidla, slušnost, metody prostředkovací, spravedlnost, rozum! Odkud se vzalo tohle všechno, kdo to stvořil všechnu tu složitost? Všechno to lze shrnout pod jménem civilisace a původ této je zjevný z představy civis = občan. Běží o to umožnit obec, společný život, soužití. Proto, pohlédneme-li dovnitř každé z právě vyjmenovaných složek civilisace, najdeme ve všech totéž nitro. Neboť všechny předpokládají podstatnou a stále rostoucí touhu každé bytosti mít ohled k ostatním. Civilisace je přede vším jiným vůle k soužití. Člověk je necivilní a barbarský v té míře, v níž nedbá druhých. Barbarství je sklon k rozptýlení. Všechny doby barbarské byly dobami lidské roz-

drobenosti, hemžily se nepatrnými skupinami navzájem odloučenými a nepřátelskými.

Forma, která v politice představovala nejvyšší vůli soužití, je pokroková demokracie. Žene až do nejzazší meze úmysl mít ohled k druhému a je arcityp „činnosti nepřímé“. Pokrokový liberalism je právně politický princip, podle něhož veřejná moc, ač všemohoucí, omezuje sebe samu a stará se třeba i na své útraty o to, aby v státě, který ovládá, bylo dostatečně místa též pro životy těch, kteří nemyslí a necítí jako on, čili jako silnější, jako většina. Liberalism, a dnes je třeba to připomenout, je svrchovaně šlechetný: je právem, které většina udílí menšinám, a je tudíž nejvznešenějším hlasem, jenž zazněl na zemi. Prohlašuje nutnost soužití s nepřítelem, ba více než to: s nepřítelem slabým. Bylo nepravděpodobno, že by lidské pokolení bylo došlo k věci tak pěkné, paradoxní, elegantní, akrobatické, nepřirozené. Proto nesmí nikoho překvapit, že toto pokolení onu věc tak rychle a ochotně odhodilo. Byl to pro ně úkol příliš nesnadný a příliš složitý, než aby se stal na zemi zvykem.

Soužití s nepřítelem! Spoluvláda s opozicí! Nezdá se vám již taková něžnost nepochopitelná? Nic nevyjadřuje jasněji tvář přítomnosti než to, že je tak málo zemí, ve kterých existuje opozice. V téměř všech homogenní dav provozuje nátlak na veřejnou moc a drtí, ničí veškeré opoziční skupiny. Dav — kdo by to řekl při pohledu na jeho jednotný, ovčí zjev — nepřije si soužití s tím, co k němu nenáleží. Nenávidí na smrt vše, co není davem.

X. PRIMITIVNOST A DĚJINY

Příroda je tu pořád. Udrží sama sebe. Na jejích prsou, v lese, můžeme si vést beztrně jako divoši. Můžeme se dokonce rozhodnout zůstat jimi navždy, bez jiného nebezpečí, než je příchod lidí, kteří divochy nejsou. V zásadě národy navěky primitivní jsou možné. Vyskytují se takové. Breysig je nazval „národy věčného svítání“: utkvěly na chvíli trvalého, mrazem ztrnulého úsvitu, jenž nepokračuje k žádné hodině polední.

Toto se děje ve světě výhradně přírodním. Ale ne ve světě civilisovaném, jako je náš. Civilisace tu není pořád, neudrží sama sebe. Je umělá a žádá si umělce nebo dělníka. Chcete-li užívat výhod civilisace, ale nestaráte-li se o její udržení, ... jste na trapném omylu. Vsaďte se, že o civilisaci přijdete. Trochu nedbalosti, a rozhlédněte se dokola: všechno zmizelo! Jako kdyby sňali koberce, které zakrývaly holou přírodu, objevuje se znovu primitivní houští. Houští je vždycky primitivní. A naopak. Všecko primitivní je houština.

Romantiky všech dob dojímalý ony výjevy znásilňování, v nichž tvor přírodní a pod člověkem stojící nabýval znovu vrchu nad bledou lidskostí ženy, i malovali labuť vrhající se na Lédu, býka s Pasifaou a Antiopu pod kozlem. Zevšeobecňující našli potom podívanou subtilněji nestoudnou v pohledu na kraj s troskami, kde civilisovaný, geometrický kámen dusí se už v objetí lesní květeny. Když se dobrý romantik dívá na budovu, první, co jeho zrak hledá na štítu nebo na střeše, je žlutý květ netřesku, jenž oznamuje, že konec konců vše je příroda a že všude znovu vypučí houští.

Bylo by hloupé se romantikovi smát. *Také* romantik má pravdu. Pod oněmi obrazy nevinně perversními se kryje nesmírná a odvěká otázka: otázka vztahů mezi civilisací a tím, co zůstalo za ní: přírodou, mezi rozumem a vesmírem. Požadují pro sebe svobodu, abych se jí mohl zabývat, až bude příležitost, a abych mohl být ve vhodné chvíli romantikem. Ale nyní mám před sebou jinou práci.

Běží o to zadržet vpád lesa. „Dobrý Evropan“ se musí teď věnovat úkolu, jenž, jak známo, je vážnou starostí Států australských: zabránit kaktusům, aby dále nepostupovaly a nezahaly člověka do moře. Kolem roku osmnáct set čtyřicet a něco neznámý vystěhovalec z jihu, jemuž se stýskalo po vlasti: Málaze, Sicilii?, přinesl si do Austrálie květináček s nepatrnou odnoží. Dnes jsou rozpočty Oceánie zatěžovány bolestnými náklady, určenými k boji proti kaktusu, který napadl pevninu a každého roku získává přes kilometr území.

Davový člověk myslí, že civilisace, v níž se narodil a které užívá, je tak spontánní a původní jako příroda a ipso facto se mění v primitiva. Civilisace je mu za les. Už jsem to řekl. Ale nyní nutno připojit několik poznámek přesnějších.

Zásady, o něž se civilisovaný svět, který jest nám bránit, opírá, neexistují pro současného průměrného člověka. Nezajímají ho základní hodnoty kulturní, neprohlašuje se za solidárního s nimi a není ochoten se postavit do jejich služeb. Jak k tomu došlo? Z mnoha důvodů, z nichž nyní vytknu jediný. Čím více civilisace postupuje, tím se stává složitější a nesnadnější. Otázky, které nyní klade, jsou arcizapletené. Počet lidí, jejichž mysl je na výši těchto otázek, se stále zmenšuje. Poválečná doba nám dává toho zcela jasný příklad. Nové vybudování Evropy je viditelně úkol příliš algebraický a běžný Evropan se ukazuje neschopen tak subtilního podniku. Ne, že by chyběly prostředky k rozluštění. Chybějí hlavy. Či přesněji: je tu pár hlav, ač málo; ale vulgární tělo střední Evropy nechce si jimi korunovat plece.

Nerovnováha mezi složitou jemností problémů a lidskými myslmi poroste den se dne, nenajde-li se pomoc, a tvoří nejživější tragedii civilisace. Principy civilisace jsou prostě tak plodné a spolehlivé, že její žeň vzrůstá kvantitou i vtipností, až přesahuje vnímací schopnost normálního člověka. Nemyslím, že by se toto kdy bylo stalo v minulosti. Všechny civilisace skončily na nedostatečnost principů. Evropská hrozí pádem z důvodu opačného. V Řecku a Římě neztroskotal člověk, ale jeho zásady. Římská říše zachází na nedostatek techniky. Když dosáhl velkého počtu obyvatel, kteréžto rozsáhlé soužití žádalo si k svému

řešení jistých hmotných nutností, jen technikou umožňovaných, starý svět počal couvat, klesat a stravovat se. Nyní však selhává člověk, poněvadž nemůže pokračovat tímž krokem, jímž se vyvíjí civilisace. Vlasy vstávají, slyšíte-li mluvit o nejjednodušších otázkách dne lidí poměrně vzdělané. Podobají se hrubým sedlákům, kteří chtějí sebrat tlustými a neohebnými prsty jehlu se stolu. Na příklad na náměty politické a společenské se užívá tupého nářadí představ, které sloužilo před dvěma sty let na situace vskutku dvousekrát jednodušší.

Pokročilá civilisace, toť totéž co krušné problémy. Proto i čím větší je pokrok, tím větší mu hrozí nebezpečí. Život se stále zlepšuje, ale i, ovšem, stále se stává složitějším a složitějším. Rozumí se, že zároveň s komplikací otázek se zdokonalují též prostředky k jejich rozřešení. Je však třeba, aby si každá nová generace tyto pokročilé prostředky osvojila. Mezi nimi, abychom mluvili konkrétněji, je jeden spojený s pokrokem civilisace přímo kocourkovsky: záleží v tom, nést na zádech hodně minulosti, hodně zkušenosti; zkrátka, záleží v dějinách. Historické vědění je prvotřídní technikou, běží-li o zachování dané civilisace a pokračování v ní. Ne, že by dávalo kladná řešení pro nový tvar životních konfliktů — život se vždy liší od své minulosti — ale protože pomáhá vystříhat se naivních omylů jiných dob. Jestliže však, jsa stár a počínaje už proto mít život nesnadný, ztratíte i vzpomínku na minulost, nemůžete použít své zkušenosti a tu se všechno stává holou nevýhodou. Nuže, myslím si, že takové je postavení Evropy. „Nejvzdělanější“ lidé dnešní trpí neuvěřitelnou neznalostí dějin. Tvrdím, že dnes vedoucí Evropan zná mnohem méně dějiny než člověk století osmnáctého, ba i sedmnáctého. Ony historické vědomosti vládnoucích menšin — vládnoucích sensu lato — umožnily zázračný pokrok devatenáctého věku. Jeho politika je vymyšlena — osmnáctým stoletím — právě tak, aby se vystříhala omylů všech politik starých, je stavěna *vzhledem* k těmto omylům a shrnuje ve své podstatě nejširší zkušenost. Ale už století devatenácté počalo ztrácet „historickou kulturu“, ač v jeho průběhu ji odborníci rozvíli ne-

obyčejně jako vědu.³⁴⁾ Tomuto poklesu nutno přičítat z valné části jeho zvláštní omyly, které se dnes nad námi vznášejí. V jeho poslední třetině započal, ač v neviditelném podzemí, úpadek, návrat k barbarství, to jest k naivnosti a primitivnosti toho, jenž nemá minulost nebo na ni zapomíná.

Proto jsou bolševism a fašism, oba „nové“ politické pokusy v Evropě a jejím sousedství probíhající, dvěma jasnými příklady podstatného ústupu. Ne tak kladným obsahem svých nauk, který sám pro sebe má ovšem svou část pravdy — kdopak na světě nemá svou část pravdy? — ale protidějinným, anachronickým způsobem, jímž se svou částí pravdy nakládají. Jsou to typická hnutí lidí davových, řízená jako všechna taková muži prostředními, mimočasovými, bez valné paměti, bez „dějinného vědomí“, i probíhají od počátku, jako by se už byla někdy udála, jako by náležela do minulosti, ač se dějí dnes.

Neběží o to, je-li kdo či není komunistou a bolševikem. Nepru se o vyznání víry. Nepochopitelné a anachronické je pouze to, že komunista z roku 1917 podniká revoluci, která je formou naprosto táž jako všechny minulé a že neumí předejít ani v nejmenším nedostatky a omyly revolucí bývalých. Proto, co se stalo v Rusku, není historicky zajímavé a je to pravý opak počátku lidského života. Je to naopak jednotvárné opakování revolucí dřívějších, je to revoluce naprosto *otřepaná*. A to do té míry, že není jediné všednosti z mnoha všedností, k nimž stará lidská zkušenost ve věci revolucí došla, aby se jí i v tomto případě nedostalo žalostného potvrzení: „Revoluce požívá své vlastní syny!“, „Revoluce počíná umírněnými, přechází potom do rukou extrémistů a velmi záhy počíná couvat směrem k restauraci“, atd. atd. Ke kterýmžto úctyhodným plytkostem lze připojit několik jiných pravd méně známých, ale ne méně pravděpodobných, třeba: revoluce netrvá déle než *patnáct* let, dobu, jež odpovídá silné životnosti jedné generace.³⁵⁾

³⁴⁾ Už zde tušíme rozdíl mezi stavem civilisace určité doby a stavem její kultury, jímž se záhy budeme zabývat.

³⁵⁾ Generace působí asi třicet let. Ale toto působení se dělí na dvě období a bere na sebe dvojí tvar: během přibližně první polovice této

Kdo míní opravdu stvořit novou skutečnost společenskou nebo politickou, musí se především snažit, aby ony skromňoučké otrelé pravdy historické zkušenosti byly situací jím přivoděnou otřeseny. Pro svou osobu vyhrazuji název „geniální“ politikovi, jemuž stačí přiložit ruku k dílu, aby počali být odváženi do blázců profesori dějin politických institucí, šilející, protože všechny „zákazy“ jejich vědy pojednou zestárly, ztratily platnost a jdou na hadry.

Převrátíme-li značku, již si bolševism připíná, mohli bychom podobně promluvit o fašismu. Ani prvý, ani druhý pokus nejsou na „výši doby“, neztrávily v sobě celou minulost, což je nevyhnutelná podmínka jejího překonání. S minulostí se nebojuje pěstním zápasem. Budoucnost ji přemáhá tím, že ji polkne. Nechá-li z ní něco, je ztracena. Oba, bolševism i fašism, jsou úsvitem jen zdánlivým; nepřinášejí jitra dne zítřejšího, ale jitra dne pradávného, které už nastalo jednou či vícekrát; jsou primitivismem. A tím jsou všechna hnutí, která se naivně pouštějí do zápolení s tou neb onou částí minulosti, místo aby ji strávila.

Není pochybnosti o tom, že je nutno překonat liberalism devatenáctého století. Ale to právě nedokáže ten, kdo se — jako fašism — prohlašuje za protiliberálního. Neboť být protiliberálním čili neliberálním, toť to, co dělal člověk předliberální. A ponevadž už jednou liberalism zvítězil nad neliberalismem, bude se jeho vítězství opakovat tisíckrát, leč by všechno, liberalism jako protiliberalism, zahynulo v zániku Evropy. Existuje neúprosná životní chronologie. Liberalism v ní následuje po protiliberalismu, čili, což je totéž, je vyšším životem než tento, jako dělo je vyšší zbraní než kopí.

doby nová generace propaguje své myšlení, obluby a vkus, jež nakonec dosahují platnosti a převládají v druhé polovině jejího trvání. Ale generace vychovaná pod její vládou přináší nové myšlenky, obluby a vkus, jímž počíná napájet obecné ovzduší. Když myšlení, záliby a vkus generace vládnoucí jsou extrémní a proto revoluční, nová generace je protixtrémní a protirevoluční, to jest povahy v podstatě restaurační. Restauraci nesmí se ovšem rozumět prostý „návrát k bývalému“: tím nebyly restaurace nikdy.

Na první pohled postoj zaujatý *proti* něčemu se zdá pozdější než toto něco, neboť znamená reakci proti němu a předpokládá jeho předchozí existenci. Avšak novota, kterou ono „*proti* —“ představuje, se rozplývá v prázdný negativní posunek a místo kladného obsahu odkrývá v sobě zastaralost. Ten, kdo se prohlašuje *proti* Petrovi, přeložíme-li jeho chování do řeči kladné, vyslovuje se vlastně jen pro takový svět, v němž by Petra nebylo. Avšak takový byl právě svět, dokud se Petr ještě nebyl narodil. Protipetrovec, místo aby zaujal místo po Petrovi, stává se časově před Petra a vrací se do minulé situace, po jejímž ukončení se neúprosně Petr objeví znovu. Se všemi těmi *proti* je to jako s Konfuciem podle legendy. Ten se narodil přirozeně po svém otci; ale narodil se, hrome, už osmdesátiletý, kdežto jeho otcí bylo jen třicet. Každé *proti* je pouze prosté a prázdné *ne*.

Všechno by bylo velmi snadné, kdyby takové činané *ne* mohlo obrátit minulost vniveč. Jenomže minulost je té podstaty jako duch: vrací se strašit. Vyženeme-li ji, objeví se znovu, objeví se neúprosně. Proto jediná pravá možnost zbavit se jí je nevyháňet ji. Mít k ní ohledy. Chovat se k ní tak, abychom ji obehrali a vyhnuli se jejímu návratu. Zkrátka, žít „na výši doby“, s velmi citlivým smyslem pro dějinnou spojitost.

Minulost má pravdu, tu svou. Nepřiznáte-li jí pravdu, kterou má, přijde ji na vás vyžadovat a při tom vám vnutí i tu, kterou nemá. Liberalism měl svou pravdu a tu mu dlužno vzdát na věky věkův. Ale neměl pravdu ve všem a třeba mu ji odpírat jen tam, kde jí neměl. Evropa potřebuje podržet svůj základní liberalism. Toť prostředek, jímž bude lze jej překonat.

Mluvil jsem zde o fašismu a bolševismu, ale pouze nepřímou, staraje se výhradně o jejich anachronický ráz. Ten je po mém soudu nerozlučitelně spjat se vším, co se zdá dnes triumfovat. Neboť dnes triumfuje člověk davový a proto jen jím pojaté, jeho primitivním stylem proniknuté záměry mohou slavit zdánlivé vítězství. Avšak kromě toho nediskutuji nyní obsah ani prvního ani druhého, a nemíním řešit rozpor mezi revolucí a evolucí. Tato úvaha si nanejvýš troufá požadovat, aby

revoluce nebo evoluce byly historické a ne anachronické. Námět, který sleduji na těchto stránkách, je politicky neutrální, protože vyvěrá z krajiny mnohem hlubší než politika a její sváry. Konservativce není o nic více ani o nic méně davem než radikál a rozdíl mezi nimi, který odjakživa byl zcela povrchní, nebrání zdaleka, aby oba nebyli tímž druhem lidským: vzpurným davem.

CHURCHILL, ADENAUER

Evropě není pomoci, nebude-li její osud vložen do rukou lidí opravdu „současných“, kteří cítí pod sebou záchvěvy celého dějinného podzemí, kteří znají dnešní výši života a odmítají chování archaické a venkovské. Potřebujeme dějin celých, máme-li poznat, podaří-li se nám z nich uniknout, nebo klesneme-li do nich zpět.

XI. DOBA „SPOKOJENÉHO PANÁČKA“

Zkrátka: nový společenský jev, který zde rozebíráme, je tento: evropské dějiny se zdají po prvé záviset na rozhodnutí prostáček. Či řečeno v rodu činném: prostáček, dříve vedený, se rozhodl vzít sám do rukou otěže světa. Toto rozhodnutí postoupit do první společenské roviny v něm vzniklo automaticky, jakmile dozrál nový typ lidský, jež představuje. Zkoumáme-li psychologické složení tohoto nového typu davového člověka vzhledem k účinkům na život veřejný, nalézáme toto: 1. vrozený a základní dojem, že život je snadný, oplývající, bez tragických omezení; každý průměrný jednatel chová v sobě tudíž pocit vlády a triumfu, který: 2. jej popouzí, aby se utvrzoval v tom, čím jest a pokládal své mravní a rozumové jměníčko za dobré a úplné. Tato spokojenost sebou samým jej nutká uzavřít se všemu zásahu z vnějšku, neposlouchat a nemyslet na cizí mínění a nedbat ostatních. Jeho niterný pocit vlády jej neustále vybízí vládu provozovat. Bude tudíž rozvíjet činnost tak, jako by pouze on a jemu podobní existovali na světě; 3. to jest, bude zasahovat do všeho a vnucovat své prostinké názory bez ohledů, rozmyslu, vyjednávání a zdrženlivosti, čili podle zásad „přímé akce“.

Tento repertoár rysů nám připomněl jistě nedokonalé formy lidství, jako „rozmažené dítě“ a vzpurného primitiva čili barbara. (Normální primitiv je naopak tvorem nejposlušnějším vyšších instancí, jaký jen kdy žil, podléhá náboženství, tabu, společenské tradici, zvykům.) Není třeba se divit, hromadím-li o tomto lidském druhu výroky na výroky. Tato úvaha je pouze prvním pokusem o útok proti onomu vítězícímu člověku a předzvěstí, že někteří Evropané se brzo energicky ohradí proti jeho nárokům na tyranii. Nyní běží pouze o pokus o útok; hlavní nápor přijde později, možná velmi brzo, ale ve formě velmi se různící od této úvahy. Hlavní nápor musí přijít v takové formě, aby se jí davový člověk nemohl ubránit, viděl ji před sebou a netušil ani, že to, a právě to, je hlavním náporem.

Bytost, která se teď vyskytuje všude a všude vnucuje své

vnitřní barbarství, je vskutku rozmazleným děckem lidských dějin. Rozmazlené děcko, toť dědic, jenž si vede výhradně jako dědic. Dnes je tím dědictvím civilisace, výhody, bezpečnost, zkrátka vymoženosti civilisační. Jak jsme viděli, lidská bytost skládající se z oněch rysů, inspirovaná onou povahou, může se zrodit pouze z životního pohodlí, které civilisace uvedla do světa. Je jednou z četných změn, jež nadbytek vytváří v lidské hmotě. Mýlili bychom se předpokládajíc, že život vzešedší na světě vším oplývajícím by byl lepší, hutnější a vyšší jakosti než život, jenž záleží právě v boji s nedostatkem. Tomu tak není, a z důvodů velmi přesných a svrchovaně podstatných, pro něž zde není teď místa. Zde, nehledě k těm důvodům, stačí připomenout jev stále se opakující a skládající tragedii všech dědičných aristokracií. Aristokrat dědí, což znamená, že jeho osobě jsou udělovány jisté životní podmínky, jež nestvořil sám, jež nejsou tudíž organicky sloučeny s jeho vlastním, osobním životem. Přicházeje na svět, ocitá se náhle a nevěda ani jak uprostřed svého bohatství a svých výsad. Nemá s nimi vnitřně nic společného, protože není jejich tvůrcem. Jsou obřím krunýřem jiné osoby, jiného člověka, jeho předka. Musí však žít jako dědic, to jest musí užívat krunýře kryvšího cizí život. K čemu se dospěje? Či život bude žít dědičný „aristokrat“, svůj nebo život předka-zakladatele? Ani první, ani druhý. Je odsouzen k tomu *představovat* druhého, tudíž *nebýt* ani oním druhým, ani sebou samým. Jeho život ztrácí neúprosně autentičnost a mění se v pouhé předstávání či předstírání života jiného. Nadbytek prostředků, jimiž je nucen vládnout, mu nedovoluje prožívat jeho vlastní, osobní osud, mrzačí mu život. *Každý život je boj a úsilí o to být samým sebou.* Nesnáze, o něž klopýtám v uskutečňování svého života, jsou právě tím, co probouzí a mobilisuje mou činnost a mé schopnosti. Kdyby pro mne mé tělo nebylo břemenem, nemohl bych chodit. Kdyby na mne atmosféra nepůsobila tlakem, cítil bych své tělo jako něco matného, neurčitého, přízračného. Tak celá osoba dědičného „aristokrata“ ztrácí svou určitost z nedostatku zaměstnání a životního úsilí. Výsledkem je ona specifická duševní mdlost starých šlecht, jež nepřipomíná nic kromě

sebe samy a již vlastně nikdo dosud nevyličil v jejím vnitřním, tragickém mechanismu — mechanismu, který vede každou dědičnou aristokracii nevyhnutelně k degeneraci.

Toto jediné stačí k vyvrácení našeho naivního sklonu věřit, že přebytek prostředků podporuje život. Právě naopak. Svět, oplývající³⁶⁾ možnostmi rodí automaticky vážná znetvoření a úchylné typy lidské existence, jež lze shrnout pod obecným názvem „člověk-dědic“; „aristokrat“ je pouze zvláštním jeho případem, jako jiným příkladem je rozmazlené dítě a ještě jiným, daleko obecnějším a podstatnějším, davový člověk naší doby. (S druhé strany by bylo dlužno využít podrobněji dřívější zmínky o „aristokratovi“ a ukázat, jak mnoho z rysů ve všech zemích a za všech dob jej vyznačujících jest obsaženo v svém jádře v davovém člověku. Na příklad: sklon dělat ústředním zájmem svého života hru a sport; kult těla, režim hygienický a péče o krásu oděvu; nedostatek romantismu ve styku s ženou; styk s intelektuálem pro zábavu, ale v podstatě neúcta k němu a často rozkaz lokajům nebo podomkům, aby mu napráskali; přednost dávaná životu pod absolutní autoritou před řádem, založeným na diskusi,³⁷⁾ atd. atd.)

³⁶⁾ Ať nikdo nezaměňuje vzrůst a dostatek prostředků s jejich nadbytkem. V devatenáctém století vzrůstají životní výhody a to má za následek zázračné, kvantitativní i kvalitativní zmnožení života, které jsem určil výše. Ale nastal okamžik, kdy civilisovaný svět, srovnán se schopností průměrného člověka, nabyl vzhledu *oplývajícího*, příliš bohatého, přeplněného. Jediný příklad: pokrok (= nikdy neustávající růst životních výhod) zdál se tak zajištěn, že to demoralisovalo průměrného člověka, vnukajíc mu to pocit bezpečnosti, jenž je už falešný, přílišný, zvrácený.

³⁷⁾ V tomto jako v jiných věcech šlechta anglická se zdá být výjimkou. Ale, ač její případ je hoden všeho obdivu, stačilo by nastínit obecné rysy britských dějin, aby bylo patrné, že tato výjimka — a je to výjimka — potvrzuje pravidlo. Přes to, co se říká, anglická šlechta těšila se nejmenšímu přepychu v Evropě a žila v stálejším nebezpečí než kterákoliv jiná. A poněvadž žila v stálém nebezpečí, uměla a dokázala vynutit k sobě úctu, což předpokládá nepopřát si v boji chvíli oddechu. Zapomíná se na základní věc, že Anglie byla dlouho do století osmnáctého nejchudší zemí západní. To právě zachránilo

Zdůrazňuji tedy s oprávněnou důrazností, že tento člověk naplněný necivilními sklony, že tento nejnovější barbar je automatickým výrobkem moderní civilizace, zvláště v podobě, již na sebe vzala v 19. století. Nepřišel do civilisovaného světa z vnějšku jako „velicí, bílí barbari“ věku pátého; rovněž se narodil v jeho lůně spontánním a tajemným plozením, jako pulc v rybníce podle Aristotela, ale je jeho přirozeným plodem. Je třeba vyslovit tento zákon, potvrzovaný paleontologií a biologickým zeměpisem: život lidský se objevuje a činí pokroky pouze tenkrát, když prostředky, jimiž pracuje, jsou v rovnováze s problémy, jež cítí. To je pravda stejně v ohledu duchovním jako hmotném. Tak, abych mluvil o velmi konkrétním rozměru tělesného života, připomenu, že lidské pokolení vypučelo v těch krajích planety, kde horké období je vyrovnáváno obdobím silné zimy. V krajinách tropických bytost lidská degeneruje a naopak: nižší rasy, na příklad trpaslíci, byly vytlačeny až do tropů rasami vzniklými později, ale výše stojícími na žebříku vývojovém.³⁸⁾

Nuže, civilizace 19. století je povahy takové, že dovoluje průměrnému člověku uvelebit se v světě oplývajícím, jehož nadbytek prostředků přijímá, nikoliv však jeho úzkosti. Je obklopen zázračnými nástroji, účinnými léky, předvídavými státy, pohodlnými právy. Zato nemá ani tušení, jak je nesnadno tyto léky a nástroje vynalézt a zajistit pro budoucnost jejich výrobu; nepozoruje, jak je státní organizace něco nejistého, a je div, pocítí-li v sobě kus povinnosti. Tato nerovnováha falšuje jeho bytost, vede jej k ztrátě styku se samou podstatou života, který je naprostým nebezpečím, radikálním problematismem. Nejprotimluvnějším tvarem lidského života, jenž se může během něho objevit, je „spokojený panáček“. Proto, když počíná být převládajícím zjevem, nutno volat na poplach a oznámit, že lidský život je ohrožen degenerací, to jest částečnou smrtí. Podle toho,

šlechtu. Poněvadž neoplývala prostředky, byla nucena od té doby věnovat se zaměstnání obchodnímu a průmyslovému, pokládanému za sprosté na pevnině; jinak řečeno, velmi záhy se rozhodla žít ekonomicky způsobem tvůrčím a nespoléhat na své výsady.

³⁸⁾ Viz: Olbricht „Klima und Entwicklung“, 1923.

životní úroveň, již představuje dnešní Evropa, je vyšší než všechna lidská minulost; ale dbáme-li budoucnosti, je nebezpečí, že neudrží ani svou výši, ani nevytvoří úroveň ještě vyšší, ale naopak, že upadne a klesne do poloh nižších.

Toto, doufám, ukazuje dostatečně jasně svrchovanou abnormalitu, již je „spokojený panáček“. Neboť ten přišel na svět, aby dělal to, co ho napadne. Opravdu, s tímto omylem je to jako s „domácím synáčkem“. Víme už proč: v rodinném prostředí může zůstat vše, i největší přečiny, konec konců bez trestu. Rodinný kruh je poměrně umělý a dovoluje v svém středu mnoho věcí, jež by v společnosti, ve světle ulice, přinesly automaticky a nevyhnutelně neblahé následky pro svého původce. Ale „panáček“, toť ten, kdo si myslí, že se může chovat mimo dům jako doma a že nic není osudné, neodčinitelné a neodvratitelné. Proto má za to, že smí dělat, co ho napadne.³⁹⁾ Hrubý omyl! „Vaše milost půjde tam, kam ji ponesou“, jak se říká papouškovi v portugalské pohádce. Ne proto, že bychom neměli dělat to, co nás napadne; ale proto, že nemůžeme dělat leč to, co musíme dělat a čím musíme být. Můžeme leda odmítnouti dělat to, co má být uděláno; ale to nám ještě neumožňuje dělat to druhé, co nás napadne. Po té stránce máme jen negativní svobodu vůle. Můžeme zcela dobře sběhnout od svého nejautentičtějšího osudu; ale výsledkem bude, že klesneme do zajetí v tomto svém osudu o několik pater níže. Nemohu to učinit zřejmým každému ze svých čtenářů na jeho osudu nejvlastnějším, protože neznám všechny své čtenáře; ale mohu mu to ukázat na oněch částech nebo stránkách jeho osudu, v nichž se shoduje s ostatními. Na příklad, každý dnešní Evropan ví s jistotou mnohem silnější, než je jistota všech jeho výslovných „ideí“ a

³⁹⁾ V stejném poměru jako dům k společnosti stojí ve větším národ k celku národů. Jedním z nejjasnějších a nejrozsáhlejších projevů vládnoucího „panáčkovství“ je, jak vidíme, pevný úmysl některých národů „dělat si, co je napadne“, v mezinárodním soužití. Říkají tomu naivně „nacionalismus“. Ač odmítám otrocké zbožňování internacionality, shledávám nicméně groteskním toto pomíjivé „panáčkovství“ národů nikoliv nejvýtečnějších.

„názorů“, že dnešní evropský člověk *musí* být svobodomyšlný. Nehádejme se o to, má-li mít tento či onen druh svobody. Mluví o tom, že i ten nejzπάtečnicťější Evropan ví v hloubi svého svědomí, že to, co Evropa podnikla v posledním století pod jménem liberalismu, je konec konců něco nevyhnutelného, neúprosného, něco, čím dnešní západní člověk *jest*, ať chce čili nic.

I když se dokáže úplně a nevratně, že jsou falešné a neblahé všechny konkrétní způsoby, jimiž měl dosud být uskutečněn onen neprominutelný imperativ politické svobody, vepsaný do evropského osudu, zůstává pevnou naprostá zřejmost, že v posledním století byl *ve své podstatě oprávněn*. Tato naprostá zřejmost působí stejně v evropském komunistovi jako ve fašistovi, ať si jakkoliv počínají, aby nás i sebe přesvědčili o opaku, a působí i v katolíkovi, ať si toho přeje či ne, ať tomu *věří* či ne, a byť byl sebe věrnějším straníkem Sylabu.⁴⁰⁾ Všichni „vědí“, že pod těmi nejoprávněnějšími námitkami, jimiž jsou potírány projevy liberalismu, zůstává nedotčena neodvolatelná oprávněnost tohoto, oprávněnost, jež není teoretická, vědecká, rozumová, nýbrž je povahy podstatně odlišné a rozhodnější než to vše, totiž: oprávněnost osudová. Teoretické pravdy lze nejen

⁴⁰⁾ Ten, kdo *věří* s Koperníkem, že slunce nepadá za obzor, *vidí* je tam nicméně dále klesat, a poněvadž vidění obsahuje původní jistotu, dále v to i *věří*. Jenomže jeho *víra* vědecká zastavuje neustále účinky jeho *víry* původní či spontánní. Tak i náš katolík popírá svou vírou dogmatickou svou vlastní, *autentickou* vírou liberální. Tato nářezka na případ katolíkuv je tu pouze příkladem k objasnění myšlenky právě vykládané; ale netýká se ho radikální censura, již mířím proti davovému člověku naší doby, proti „spokojenému panáčkoví“. S tím se shoduje jen v jednom bodě. „Spokojenému panáčkoví“ vytýkám nedostatek autentičnosti v celé téměř jeho bytosti. Katolík není svůj pouze v několika rysech své bytosti. Ale i tato částečná shoda je vlastně jen zdánlivá. Katolík není svůj v jedné části svého bytí: ve všem tom, co na něm je, ať chce či nechce, moderního, — je to však *proto*, že chce zůstat věren jiné skutečné části své bytosti, totiž své náboženské víře. To znamená, že osud tohoto katolíka je sám v sobě tragický. A přijímaje tuto dávku neautentičnosti, doplňuje svou bytost posledním rysem. „Spokojený panáček“ naopak desertuje od svého bytí z čiré frivolnosti a úplně — a právě proto, aby se vyhnul vší tragedii.

diskutovat, ale dokonce všechen jejich smysl a síla je v diskusi o nich; rodí se z diskuse, žijí, pokud jsou diskutovány a jsou stvořeny výhradně pro diskusi. Ale osud — to, čím život náš musí být nebo nemůže být — se nediskutuje, nýbrž buď přijímá, buď odmítá. Přijmeme-li jej, jsme autentičtí; nepřijmeme-li, popíráme, falšujeme sami sebe.⁴¹⁾ Osud nezáleží v tom, co se nám chce dělat; spíše se dává poznat a ukazuje svůj ostrý, přísný profil ve vědomí, že *dlužno* dělat i to, do čeho se nám nechce.

Nuže tedy, „spokojený panáček“ se vyznačuje tím, že „ví“, kterak jisté věci nemohou být a přes to, ba právě proto předstírá svými skutky i slovy přesvědčení opačné. Fašista vytáhne proti politické svobodě právě proto, že ví, že když na to konečně a vážně přijde, svobody se nikdy nebude nedostávat, že jest zde, neodvratně, v samé podstatě evropského života a že se k ní vždycky vrátíme, až bude scházet, v hodinu vážnou. Neboť taková je základní tónina živobytí davového člověka: nevážnost, „legrace“. Co dělají, dělají bez pečeti neodvolatelnosti, jako páše „domácí synáček“ svévolné kousky. Všechen jejich spěch, s nímž na sebe berou ve všech směrech vzezření zjevně tragické, nevratné, bolestné, je pouhým zdáním. Hrají si na tragedii, protože mají za to, že na civilisovaném světě skutečná tragedie není pravděpodobna.

To by bylo pěkné, abychom byli nuceni přijímat za autentické bytí určité osoby to, co si nám tato usmyslí za ně vydávat. Počne-li nám někdo tvrdohlavě vykládat, že podle něho dvě a dvě je pět, a není-li důvodů pokládat ho za blázna, musíme prohlásit, že tomu sám nevěří, ať jakkoliv křičí a třebas se dal pro své tvrzení zabít.

Vichr všeobecné a mnohotvaré frašky vane přes evropskou zemi. Téměř všechny postoje, jež lidé zaujímají a ukazují, jsou

⁴¹⁾ Hanebný a zesurovělý je způsob života, který čeká toho, jenž odmítl být tím, čím měl být. Jeho pravá bytost proto ještě nezemřela, ale obrací se v žalující stín, v přízrak, který mu stále dává pociťovat nízkost života, který vede, proti tomu, který měl vést. Člověk zpodlelý je sebevrahem, jenž sebe sama přežil.

vnitřně falešné. Lidé vyvíjejí jediné úsilí, totiž aby unikli vlastnímu osudu, zavírali oči před jeho zřejmostí a hlubokým voláním, aby se obecně vyhýbali námaze *s tím, čím máme být*. Žije se humoristicky a to je pravda tím více, čím zvolená maska je tragičtější. Humornost je všude tam, kde se žije z nezávazných postojů, do nichž se osoba nevkládá celá a bez výhrad. Davový člověk nestoupá pevnou nohou na neotřesitelnou základnu svého osudu; spíše živoří uměle vise ve vzduchu. Proto dnes více než kdy jindy tyto životy bez váhy a kořenů — *déracinés*, vyvrácené ze svého osudu — se nechávají strhnout nejlehčím proudem. Dnes je doba „proudů“ a „strhujících“ hnutí. Skoro nikdo neklade odpor povrchním věrům, tvůřícím se v umění a myšlení nebo v politice a v společenských zvycích. Z téhož důvodu triumfuje více než kdy rétorství. Surrealista myslí, že překonal celé literární dějiny, když napsal: (zde si myslete slovo, jež nepotřebuji vypisovat) tam, kde druzí psali dříve: „jasmíny, labuti a víly“. Je však zřejmo, že tím vyrukoval pouze s jistým rétorstvím, které doposud odpočívalo v latrinách.

Dnešní situaci objasní, rozpoznáme-li přes osobitost jejího zjevu část, již sdílí se situacemi minulosti. Tak se stalo, že sotva středomořská civilizace dosáhla své nejvyšší účinnosti, kol třetího století před Kristem, objevuje se škola cyniků: Diogenes pošlapává svými zablácenými sandály koberce Aristipovy. Cynikové se tenkrát rozmohli, bylo je lze nalézt za každým rohem a na všech stupních. Nuže, cynik nedělal nic jiného, než že sabotoval tehdejší civilizaci. Byl helénským nihilistou. Nic nestvořil a nic nedělal. Jeho zaměstnání bylo ničit, lépe řečeno chtít ničit, protože jeho úmysl se nezdařil. Cynik, cizopasník civilizace, žije z toho, že ji popírá, jsa při tom přesvědčen, že bude zachována. Co by si počal cynik v divoké zemi, kde by všichni dělali přirozeně a vážně to, co on pokládá ze žertu za svou osobní povinnost? Co pak je to za fašistu, nespílá-li svobodě, a jakýpak surrealista, nenásilní-li umění?

Nemohl si jinak vést onen druh lidí, jenž se narodil na světě příliš dobře organisovaném, z něhož poznal pouze výhody a ni-

koliv nebezpečí. Okolí jej rozmazluje, vždyť tím okolím je „civilisace“ — čili „domov“, a „domácí synek“ necítí nic, co by jej rušilo v jeho vrtošivém chování, co by jej nutkalo, aby byl poslušen vyšších vnějších instancí, a ještě méně, co by jej nutilo vejít v styk s neúprosnou podstatou jeho vlastního osudu.